

Motion till riksdagen

1988/89:U514

av Lars Werner m.fl. (vpk)

De politiska förhållandena i Turkiet

De mänskliga fri- och rättigheterna i Turkiet är långt ifrån tillfredsställande. Demokratiseringen är en ytterst skör fasad med väsentliga inskränkningar. Högerkrafterna styr fortfarande landet med järnhand.

Bakgrund

Turkiet har i "modern" tid utsatts för tre militärkupper. Den senaste den 12 september 1980. Typiskt för militären i Turkiet, såväl som i andra länder, är dess starka band till höger- och högerextrema rörelser och ideologier. Detta har resulterat i mördande av vänstersympatisörer, politiska skenprocesser med dödsstraff, inskränkningar i demokratiska fri- och rättigheter etc.

Undantagslagar infördes, parlamentet upplöstes, de politiska partierna och den fristående fackliga huvudorganisationen DISK med förbund förbjöds. Hundratusentals personer arresterades, däribland politiska och fackliga ledare. Hundratals har dödats i samband med tortyr i fängelser, polisstationer och militärförläggningar. Fortfarande pågår rättegångar mot politiska aktivister som greps 1980 och 1981.

Efter den senaste militärkuppen övergick Turkiet formellt till civilt styre 1984. År 1982 genomdrev militären en ny "egen" grundlag där bl a militärens okränkbarhet under dess styre ingår. Vidare förbjuds politiska partier och rörelser som har socialistisk eller religiös fundamentalism som ideologi. Detta är dock inget nytt för Turkiet. Det har i praktiken förhållit sig så sedan 1920-talet och Mustaffa Kemals (Atatürk) tid.

Sedan 1984 leds den civila regimen av högerpartiet ANAP under ledning av Turgut Özal och den forne kuppgeneralen Kenan Evren. I det senaste valet till parlamentet, nov 1987, erhöll ANAP endast en tredjedel av rösterna men har genom manipulation med valkretsindelningen och vallagen nästan två tredjedelar av antalet ledamöter i parlamentet.

Turkiet är medlem i Europarådet och FN och har undertecknat konventionerna om bl a mänskliga rättigheter. Turkiet har även ansökt om medlemskap i EG. Turkiet har ratificerat FN-konventioner och Europakonventionen mot tortyr och erkänt Europarådets kommission för mänskliga rättigheters behörighet att pröva individuella fall.

Den politiska situationen

Skillnaden mellan uttalanden och verklighet är dock stora. Det finns fortfarande ett mycket hårt förtryck och en sträng kontroll, riktad mot allt som anses hota statens säkerhet. Detta drabbar dock inte högerorganisationer

eller fascistiska grupper, utan enbart sådana som kräver respekt för mänskliga rättigheter, yttrandefrihet, rättigheter att bilda fria fackföreningar och i övrigt verka för en demokratisering i landet.

Amnesty International förklarade i november 1988 att de ej kunnat notera någon väsentlig förbättring då det gäller mänskliga rättigheter under de fem år landet haft civil regering.

Bannlysningar av vissa ledande politiker har hävts och fler politiska partier tillåtits. Detta gäller dock ej kommunistiska partier eller rörelser. De båda kommunistiska ledarna Haydar Kutlu och Nihat Sargin fängslades i november 1987 när de återvände från exil.

På 40-årsdagen av FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna återvände åtta fackliga ledare från exil i Västeuropa tillbaka till Turkiet. Fem av dem sändes åter därifrån de kom. De hade fråntagits sitt turkiska medborgarskap och var inte önskvärda i sitt eget hemland. De övriga tre greps och arresterades. Två av dem frigavs efter ett par dagar i avvaktan på rättegång medan den tredje, Nurettin Yalsin, fortfarande är fängslad. I ett av fallen har enligt rapporter tortyr förekommit.

I oktober 1988 uttalade både president Evren och premiärminister Özal vid ett besök i Västtyskland att de kan tänkas tillåta det kommunistiska partiet. Uttalandet gjordes sannolikt för att blidka EG-länderna. Verkligheten talar annat. Strafflagarnas artiklar 141, 142 och 146, de s. k. Mussolinilagarna, som förutom konstitutionen förbjuder kommunistiska partiet och spridande av propaganda måste först undanröjas. För detta är det ytterst tveksamt om det finns erforderlig majoritet i parlamentet. För övrigt skulle frågan om legalisering först underställas en folkomröstning där en majoritet måste rösta för. Genom nämnda Mussolinilagor är det dessutom förbjudet att agera för ett tillåtande, däremot inte mot detsamma. En rent absurd situation som inte kan kallas demokratisk.

Under hösten 1988 hungerstrejkade politiska fångar mot behandlingen i fängelserna. De hade genom ett dekret 1 augusti fråntagits rätten till böcker, skrivmateriel, radio, besök av anhöriga m. m. Protesterande kvinnliga anhöriga och barn slogs brutalt ned av polisen vid demonstrationer på flera håll i landet. Hungerstrejkerna och protesterna tvingade till sist regimen till reträtt och rättigheterna återficks.

Kommittén för mänskliga rättigheter i Turkiet har vuxit sig starkt sen dess bildande 1987. De har dock åtalats vid den statliga säkerhetsdomstolen för politisk statsfientlig aktivitet.

De fackliga rättigheterna är fortfarande starkt inskränkta. Fortfarande pågår rättegång mot DISK och den lär inte bli slutförd än på flera år. Anklagelserna är absurda. Enligt nu gällande lagstiftning får fackföreningar inte syssla med frågor av politisk art, utan enbart tjäna som "kamratförening" i största allmänhet. Strejker är förbjudna.

Tortyr

Tortyr förekommer fortfarande. Åtskilliga rapporter bekräftar detta. Bl a har Amnesty International så sent som i januari i år kommit med rapport om detta. Vid en tribunal i Köln om Turkiets brott mot mänskliga rättig-

heter vittnades och fastslogs i slutdokumentet att tortyr förekommit och förekommer och hur vidrigt den utförts. Bl a vittnade en kvinna om hur våldtäkt och annan fysisk och psykisk tortyr utförts, även mot havande kvinnor där de till slut tagit fostret från dem.

Det är nu främst på polisstationer och polishögkvarter som tortyren förtgår. I fängelserna anses risken för tortyr som mindre. Dock kan fångar hämtas från fängelser till polisstationer för att torteras. Störst risk för tortyr är den första tiden i arrest hos polisen.

Merparten av de 723 anklagade som nu rannsakas i militärdomstolen i Mamak i Ankara har utsatts för tortyr liksom de flesta av de som tidigare frisläppts efter rättegångar liknande politiska skådeprocesser.

Debattklimatet

Under det senaste året har det blivit ett öppnare debattklimat i Turkiet. Men fortfarande beläggs tidningar och tidskrifter med censur och "själv-censur".

Så sent som i november förra året förbjöd regimen tidningarna att uppmärksamma de politiska fångarnas hungerstrejk. Endast Cumhürriyet av dagstidningarna vågade trotsa förbudet. Repressalier vidtogs, dock utan större framgång.

Repressionen

I samband med förändringarna i debattklimatet har repressionen från polis och militär tilltagit. Tex har advokater som försvarar politiska fångar trakasserats och skrämts för att tystna. Flera fall har rapporterats där de hämtats från sitt hem eller kontor till polisstationen för "förhör". Bl a har en av Turkiets mest berömda advokater, Halit Celenk, utsatts för detta trots att det finns en speciell lagstiftning som inte ger polis rätt att ingripa mot advokater.

Vid en av rättegångsdagarna mot Kutlu och Sargin den 4 november förra året hade hundratals kravallpoliser utkommenderats för att förhindra att intresserade skulle komma till domstolsbyggnaden som de har rätt till enligt lagen. Även för försvarsadvokaterna försvårades tillträdet.

Trots trakasserier har ca 800 advokater ställt sig bakom ett upprop till försvar av Kutlu och Sargins demokratiska rättigheter. Ca 300 av dem är direkt engagerade i processen.

Allmän amnesti

Kraven om allmän amnesti bör understödjas. De politiska fångarna måste släppas fria och en allmän amnesti utfärdas. De som berövats sina pass och därför ej kan resa utanför Turkiet måste återfå passen. De som berövats sitt medborgarskap måste få detta tillbaka och rätt att återvända till Turkiet och verka i frihet.

Hemställan

Mot. 1988/89
U514

Mot bakgrund av det anförda hemställs

1. att riksdagen uttalar att de svenska representanterna i Europarådet bör arbeta för att Turkiet ställs inför den europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter för brott mot de mänskliga fri- och rättigheterna,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att brotten mot mänskliga fri- och rättigheter i Turkiet fördöms,
3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till stöd och hjälp för den fria fackföreningsrörelsen i Turkiet,
4. att riksdagen uttalar sitt stöd för kraven om allmän amnesti för de politiska fångarna i Turkiet och att de återges fulla medborgerliga rättigheter.

Stockholm i januari 1989

Lars Werner (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Hans Petersson (vpk)